
Sectorul informal pe piața muncii

CONSIDERAȚII TEORETICE

Drd. Silvia PISICĂ

Abstract

În economia de piață și economia cu planificare centralizată, atât în țările în curs de dezvoltare, cât și în cele dezvoltate, sectorul informal a fost și este omniprezent. În sectorul informal se obțin rezultate care se difuzează în economie, respectiv, se distribuie și antrenează lucrători care muncesc, obțin venituri și consumă. Cunoașterea acestui segment și măsurarea lui prezintă o importanță deosebită din punctul de vedere al științei economice. Este necesară mai întâi trasarea unui cadru conceptual, care să ofere o abordare din punct de vedere istoric și teoretic a economiei și ocupării informale, precum și o discuție cu privire la concepte mai noi menite să capteze „informalitatea” în economie.

*Au fost adoptate două concepte: **ocupare în sectorul informal**, respectiv **ocupare informală** – care se completează reciproc (Concepte adoptate la Conferințele Internaționale ale Statisticienilor Muncii, în 1993 și 2003). Potrivit primului concept definiția s-a realizat în termeni de caracterizare a unităților de producție în care se desfășoară activitatea economică, iar conform celui de al doilea concept, în termeni de caracterizare a persoanelor ocupate și locurilor lor de muncă.*

***Cuvinte cheie:** concept, sector informal, ocupare în sector informal, ocupare informală, muncă nedeclarată*

***

În literatura de specialitate există o diversitate de denumiri date unui segment important din structura forței de muncă și a activităților economice, cunoscut astăzi sub denumirea: „informal”. Între apelativele cel mai des întâlnite pentru acest segment ne referim la: subterană, ascunsă, clandestină, gri, umbră, neobservată, neraportată, nedeclarată, neînregistrată, secundară, paralelă, neagră, la lumina lunii, ilegală, neoficială, nemăsurată, netaxată, neorganizată. Aceste etichete excesiv de vagi atestă diversitatea încercărilor de a explora o zonă relativ puțin cunoscută a activității economice.

În ultimele trei decenii au avut loc multe dezbateri referitoare la originea, compoziția și rolul sectorului informal și contribuția acestuia la dezvoltarea economiei naționale.

Termenul *sector informal*, utilizat pentru prima dată de Keith Hart [7], economist englez, într-un articol „Informal Income Opportunities and Urban Employment în Ghana”, descrie activitățile economice în segmentele de forță de muncă cu venituri mici din Accra, care formau sub-proletariatul urban în care, cea mai mare parte, era reprezentată de migranți, analfabeți și necalificați.

Conceptul *sector informal*, conform Portes and Centeno (2003) [10], a fost instituționalizat de Biroul Internațional al Muncii, care a legat informalitatea de nivelurile scăzute de productivitate și capacitate de acumulare, precum și de problema sărăciei. În publicațiile PREALAC (Regional Employment Programme for Latin America), ocuparea în sectorul informal a fost denumită „subocupare” și s-a presupus că afectează lucrătorii care nu pot obține intrarea într-o economie modernă.

Alți specialiști care s-au documentat cu privire la sectorul informal în țările în curs de dezvoltare, în special din America Latină, au văzut lucrurile într-o lumină diferită. Economistul peruvian Hernando de Soto [8] a reformulat tema originală a lui Hart referitoare la ideea că activitățile informale sunt privite ca un semn al dinamismului antreprenorial popular și a dat un nou impuls studierii acestei teme. Feige [9] în 1990 a identificat patru tipuri specifice de activități economice „subterane”: ilegale, neraportate, neînregistrate și informale, tipuri care au o relevanță diferențiată pentru diferite probleme economice.

Termenul de muncă nedeclarată a fost introdus spre sfârșitul anilor ‘90 de Comisia Europeană. Potrivit Comunicatului Comisiei Europene [1] referitor la munca nedeclarată, rezultă că se referă la “activități plătite care sunt legale în ceea ce privește natura lor, dar nu sunt declarate autorităților publice, având în vedere că trebuie luate în considerare diferențele în sistemele de reglementare ale statelor membre”.

Organizația Europeană pentru Comerț și Dezvoltare (OECD) - propune o definiție similară, utilizând termenul de ocupare ascunsă (hidden) pentru a se referi la munca/activitatea “care deși nu este ilegală în sine, n-a trebuit să fie declarată uneia sau mai multor autorități administrative” [2].

Ocuparea în sectorul informal sau *ocuparea informală* sunt două concepte care se referă la aspecte diferite ale „informalizării” ocupării, constituindu-se astfel în ținte de sine-stătătoare, în special pentru politicile de aplicat în domeniu de către decidenți [3]. Cele două se completează reciproc, fiind necesare și utile pentru realizarea de analize pertinente.

La cea de a 15-a Conferință Internațională a Statisticienilor Muncii (ianuarie 1993) a fost adoptată definiția statistică a sectorului informal, fiind

---

translatată și în versiunea internațională revizuită a Sistemului Conturilor Naționale (System of National Accounts - SNA 1993). Această definiție s-a realizat mai mult în termeni de caracterizare a unităților de producție în care se desfășoară activitatea economică decât în termeni de caracterizare a persoanelor ocupate și locurilor lor de muncă.

În Rezoluția adoptată [4] în cadrul conferinței, **ocuparea în sectorul informal** se definește ca totalitatea locurilor de muncă din întreprinderile aparținând sectorului informal sau a persoanelor care, într-o anumită perioadă de timp (perioadă de referință), au fost angajate în cel puțin o întreprindere aparținând sectorului informal, indiferent de statutul lor profesional și dacă locul de muncă ocupat constituia activitatea principală sau secundară a individului. Sectorul informal a fost definit ca fiind compus din: (i) întreprinderi informale ale celor pe cont propriu și (ii) întreprinderi de patroni informali.

În Rezoluție se precizează că, în funcție de circumstanțele naționale, fie toate întreprinderile pe cont propriu se consideră informale, fie numai cele care nu sunt înregistrate conform legislației naționale. În ceea ce privește întreprinderile de patroni informali, recomandările sugerează că acestea trebuie definite în termenii unuia sau a mai multor criterii: mărime mică a subunității/subunităților în termeni de ocupare (cu mai puțin de 10 salariați), neînregistrarea întreprinderii și a salariaților.

În principiu, recomandările exclud din sfera de cuprindere agricultura și alte activități conexe. Activitățile neagricole ale întreprinderilor gospodăriilor angajate, în principal, în sectorul agricol urmează să fie incluse dacă satisfac criteriile impuse de definiția sectorului informal. Experiența a arătat că aceste activități sunt frecvent realizate ca activități secundare ale gospodăriilor cu activitate agricolă sau în cursul sezonului fără activitate.

La cea de a 17-a Conferință Internațională a Statisticienilor Muncii [5], zece ani mai târziu (în decembrie 2003), a fost definită **ocuparea informală** ca totalitatea locurilor de muncă informale, indiferent de localizarea lor - în întreprinderile aparținând sectorului formal, în întreprinderile aparținând sectorului informal, în gospodăriile populației -, cuprinzând:

- lucrătorii pe cont propriu și patronii angajați în propriile întreprinderi aparținând sectorului informal;

- lucrătorii familiari neremunerați, indiferent de localizarea locului de muncă – sector formal sau informal – întrucât aceștia nu au un contract sau altă formă de angajare formală și, prin urmare, nu cad sub incidența legislației naționale a muncii și, respectiv, a protecției sociale;

- salariații cu locuri de muncă informale – indiferent de localizare: întreprinderi din sectorul formal, întreprinderi din sectorul informal sau gospodăriile populației (personal casnic angajat);

- membrii cooperativelor de producție informale;
 - lucrătorii pe cont propriu care și-au desfășurat activitatea de producere de bunuri exclusiv pentru consumul propriu personal sau al gospodăriilor lor (fermierii din fermele de subzistență sau cei care își construiesc singuri propriile locuințe).

Elementul major de noutate în această definiție și cel mai dificil de comensurat îl constituie locurile de muncă informale deținute de salariații angajați în întreprinderile aparținând sectorului formal. Se precizează că, cel puțin în egală măsură, este extrem de dificil de identificat și comensurat categoria salariaților din sectorul formal care își prestează activitatea în întreprinderile aparținând sectorului informal.

Similitudinile și diferențele conceptuale și sub aspectul sferei de cuprindere între cele două definiții pot fi observate mai ușor cu ajutorul următorului exemplu:

Sfera de cuprindere a ocupării informale pe tipuri de unități de producție și după statutul profesional

			Tipuri de unități de producție		
			întreprinderi aparținând sectorului formal	întreprinderi aparținând sectorului informal ^(a)	Gospodării ^(b)
Locuri de muncă după statutul profesional	LCP	Informal		3	9
		Formal			
	Patroni	Informal		4	
		Formal			
	LFN	Informal	1	5	
	Salariați	Informal	2	6	10
		Formal		7	
	MCOOP	Informal		8	
Formal					

LCP - lucrători pe cont propriu; LFN - lucrători familiari neremunerați; MCOOP - membrii ai cooperativelor de producție.

(a) Conform definiției adoptate la cea de a 15-a Conferință Internațională a Statisticienilor Muncii (exclusiv gospodăriile care angajează personal casnic plătit).

(b) Gospodării care produc exclusiv pentru autoconsum și gospodării care angajează personal casnic plătit.

Algoritmul de alocare:

- Ocuparea informală: celulele de la 1 la 6 și de la 8 la 10.
- Ocuparea în sectorul informal: celulele de la 3 la 8.
- Ocuparea informală din afara sectorului informal: celulele: 1, 2, 9 și 10.

Celulele de culoare gri închis se referă la locuri de muncă care, prin definiție, nu există în tipurile respective ale unităților de producție. Celulele de culoare gri deschis se referă la locurile de muncă formale. Celulele albe (neumbrite) reprezintă diferite tipuri de locuri de muncă informale.

Față de definiția și încadrările stabilite la cea a 17-a Conferință Internațională a Statisticienilor Muncii, sunt câteva observații și propuneri de modificare.

Dacă lucrătorii pe cont propriu (LCP) care și-au desfășurat activitatea de producere de bunuri exclusiv pentru consumul propriu personal sau al gospodăriilor lor (autoconsum) sunt recomandați a fi încadrați în sectorul gospodăriilor populației (categoria 9), în mod similar trebuie tratată și categoria lucrătorilor familiari neremunerați (LFN) care - și mai ales frecvent întâlniți în gospodăriile individuale din zonele rurale - lucrează alături de LCP ajutându-i să-și desfășoare activitatea* în schimbul unei plăți în natură (adăpost, hrană, haine etc.). Implicit și definiția ocupării informale ar trebui completată, în opinia noastră, corespunzător, respectiv cu modificarea marcată prin caracter italic: „lucrătorii familiari neremunerați, indiferent de localizarea locului de muncă – sector formal sau informal *sau sectorul gospodăriilor (în situația în care sunt gospodării a căror producție este destinată exclusiv autoconsumului)* – deoarece aceștia nu au un contract sau altă formă de angajare formală și, prin urmare, nu cad sub incidența legislației naționale a muncii și, respectiv, a protecției sociale”.

În această situație, sfera de cuprindere a ocupării informale pe tipuri de unități de producție și după statutul profesional urmează să se modifice fiind necesară și distingerea celei de a 11-a categorii, *evidențiată în altă culoare*:

---

* În Cercetarea statistică privind forța de muncă în gospodării AMIGO a INS (aliniată la Clasiificarea Internațională Standard privind Statutul Profesional – ICSE 93 – elaborată de BIM) se utilizează definiția: Ajutor familial (Lucrător familial neremunerat) - persoana care-și exercită activitatea într-o unitate economică familială condusă de un membru al familiei sau o rudă, pentru care nu primește remunerație sub formă de salariu ci plată în natură (adăpost, hrană, haine etc.).

Sfera de cuprindere revizuită a ocupării informale pe tipuri de unități de producție și după statutul profesional

			Tipuri de unități de producție		
			întreprinderi aparținând sectorului formal	întreprinderi aparținând sectorului informal (a)	Gospodării (b)
Locuri de muncă după statutul profesional	LCP	Informal		3	9
		Formal			
	Patroni	Informal		4	
		Formal			
	LFN	Informal	1	5	11
	Salariați	Informal	2	6	10
		Formal		7	
	MCOOP	Informal		8	
Formal					

LCP - lucrători pe cont propriu; LFN - lucrători familiari neremunerați; MCOOP - membrii ai cooperativelor de producție.

Algoritmul de alocare devine:

- Ocuparea informală: celulele de la 1 la 6 și de la 8 la 11.
- Ocuparea în sectorul informal: celulele de la 3 la 8.
- Ocuparea informală din afara sectorului informal: celulele: 1, 2 și de la 9 la 11.

Aplicarea acestei definiții complexe nu se poate realiza decât în cazul utilizării de metode directe (anchete realizate pe teren, prin interviu).

Avem în vedere existența și înțelesul conceptelor: *ocuparea în sectorul informal* și *ocuparea informală*. Cele două concepte se completează reciproc și se referă la aspecte diferite ale „informalizării” ocupării. Ideal ar fi de captat și studiat ocuparea măsurată conform ambelor concepte. Pentru construirea unor politici adecvate în domeniu se apreciază ca esențial cunoașterea conținutului, semnificația corespunzătoare a celor două concepte.

De remarcat că trei organizații internaționale principale au perceput sub aspectul semnificației și, în consecință, definit ocuparea informală în termeni apropiați chiar dacă terminologia utilizată nu a fost aceeași (munca nedeclarată/*undeclared work* pentru BIM și Comisia Europeană, ocupare

---

ascunsă/*hidden* în cazul OECD). Înseamnă că prin muncă nedeclarată se înțelege orice activitate remunerată, în principiu legală, dar care nu este declarată autorităților publice chiar dacă legislația națională reglementează această declarație. Se referă inclusiv la segmentele de populații ocupate care deseori nu sunt reglementate prin legislație, cum este cazul persoanelor care lucrează în sectorul agricol și al celor care prestează servicii în gospodăriile populației.

Într-o altă abordare, munca nedeclarată poate fi percepută „în oglindă” cu munca declarată, respectiv, prin „nedeclarată” se înțelege nedeclararea către autoritățile responsabile cu fiscalitatea, securitatea socială și/sau obiectivele legislației muncii.

Ocuparea informală sau munca nedeclarată exclude activitățile legate de comercializarea de bunuri și servicii ilicite. Informalitatea nu trebuie asociată cu activitățile criminale. Considerăm că, dacă ocuparea informală este un „fenomen natural” al sistemului economic contemporan caracterizat de forme flexibile de ocupare (muncă la domiciliu, activitate pe cont propriu, program parțial etc.), activitățile ilegale constituie provocări la adresa securității și stabilității.

Concluzii

În cazul României, ar trebui utilizată noțiunea de ***muncă nedeclarată***. Două argumente de bază sprijină această propunere: pe de o parte, așa cum s-a precizat, deși terminologia diferă, semnificația se păstrează indiferent de organizația internațională de referință, iar pe de altă parte, ca stat membru al UE, este indicat să se adopte conceptul implementat de Comisia Europeană în 1998.

Cunoscând gradul limitat dar permis de libertate în adaptarea definiției pentru munca nedeclarată în funcție de specificitățile fiecărei țări, se pledează pentru definirea muncii nedeclarate prin includerea segmentului de populație angrenat în activitățile agricole (luând în considerare proporția apreciabilă a populației ocupate în această arie), dar cu particularitatea comensurării fenomenului în mod distinct pe două sectoare: non-agricol și agricol.

Bibliografie selectivă

[1] -European Commission, *Communication of The Commission on Undeclared Work*, 7 aprilie 1998 Brussels, Com (98) – 219

[2] -OECD Employment Outlook (2004)

[3] -Hussmanns, R. (2004), *Measuring the informal economy: From employment in the informal sector to informal employment*, Working Paper No. 53, ILO Geneva, december 2004

[4] -International Labour Office (1993). 15th International Conference of Labour Statisticians: Highlights of the Conference and text of the three resolutions adopted. Bulletin of Labour Statistics 1993-2, Geneva

---

[5] -International Labour Office (2003). Annex II - Guidelines concerning a statistical definition of informal employment, endorsed by the 17th International Conference of Labour Statisticians (November-December 2003)

[6] - „Cercetare statistică privind forța de muncă în gospodării” - AMIGO, organizată de INS

[7] -Hart, K. (1973), *Informal Income Opportunities and Urban Employment in Ghana*, The Journal of Modern African Studies, Vol. 11, No.1

[8] - De Soto H. (1986). *El Otro Sendero (The Other Path)*, Sudamericana

[9] -Feige, E. L. (1990), *Defining and Estimating Underground and Informal Economies: The New Institutional Economics Approach*, World Development Vol 18, No. 7, July

[10] - Centeno M. A. and Portes A. (2003), *The Informal Economy in the Shadow of State*, Published in” Patricia Fernandez-Kelly and Jon Scheffer, *Out of the Shadows: The Informal Economy and Political Movements in Latin America*, Princetown University Press